УДК: 343.148

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-77-4-149-156>

Комісарова Анжела Дмитрівна,
старший судовий експерт
сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
(Рівненський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України, м. Рівне)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9378-7812>

Печорін Павло Миколайович,
завідувач сектору досліджень зброї
відділу криміналістичних видів досліджень
(Рівненський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України, м. Рівне)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7191-9255>

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ВОГНЕПАЛЬНОЇ СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ

Статтю присвячено дослідженню питань проведення комплексної судово-товарознавчої і судово-балістичної експертизи вогнепальної стрілецької зброї асортименту спеціалізованої роздрібної торговельної мережі. Розглянуто особливості дослідження цих об'єктів, схематично зображено етапи та послідовність комплексного дослідження зброї. Виокремлено загальні криміналістичні ознаки належності об'єкта до вогнепальної зброї, конструктивні ознаки й ознаки, що характеризують стан об'єкта та спосіб його виготовлення. Звернуто увагу на проблемні питання дослідження вогнепальної зброї, наведено приклади з практики. Викладено алгоритм проведення етапу судово-товарознавчого дослідження щодо оцінки споживчих властивостей зброї; з'ясовано доцільність використання окремих загальноприйнятих у судовому товарознавстві методичних підходів і методів установлення ринкової вартості зброї. Обґрунтовано необхідність застосування витратного та порівняльного методичного підходів під час проведення товарознавчого етапу дослідження з визначення вартості об'єктів дослідження.

Ключові слова: вогнепальна зброя; товарознавче дослідження; ринкова вартість.

Постановка проблеми. Перебіг останніх подій на території України, зокрема початок бойових дій на Сході України, суттєво вплинув на збільшення кількості зброї в населення. За інформацією Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), на сьогодні громадяни легально володіють вогнепальною зброєю в загальній кількості близько 1,3 млн одиниць, тому не дивно, що серед скоєних злочинів усе частіше реєструють крадіжки такого майна, як зброя.

Потреба громадян у задоволенні своїх інтересів, пов'язаних із володінням вогнепальною зброєю, наприклад самозахист, захист членів родини і майна, зайняття спортом і полюванням, з одного боку, та необхідність підвищення ефективності боротьби з незаконним обігом зброї, з іншого боку, вимагають особливого правового регулювання обігу цивільної зброї.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стан досліджень у галузі кримінального права та кримінології свідчить про зацікавленість учених цією

проблематикою. Підґрунтям статті слугували праці таких вітчизняних науковців, як А. Загорулько, Ф. Кіріленко, Ю. Коптева, А. Лозовий, О. Троцак, Н. Ченшова та ін., предметом дослідження яких є зброя та її особливості. Водночас, незважаючи на певні напрацювання та наявний потенціал досліджень, указана проблематика залишається і досі актуальною та недостатньо вивченою в Україні.

Метою статті є висвітлення сучасних можливостей та особливостей комплексного дослідження вогнепальної стрілецької зброї у криміналістичному та товарознавчому аспектах.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зазначити, що станом на 2021 рік Україна залишається єдиною державою в Європі, яка не має власного закону, що регулював би обіг цивільної вогнепальної зброї. Це зовсім не означає, що зброя є недоступною для громадян і в пересічної особи немає можливості придбати зброю, наприклад, для полювання. Порядок придбання та реєстрації зброї визначено Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженою наказом МВС України від 21.08.1998 р. № 622 [4], згідно з якою вогнепальна зброя – зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння металевих зарядів) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

Під час розслідування і судового розгляду справ про розкрадання зброї та патронів процес доказування пов'язаний з установленням розміру збитку, спричиненого злочином. Визначення ринкової вартості таких об'єктів злочинних посягань, як зброя та патрони, продаж яких дозволено в роздрібній мережі України, належить до компетенції судових експертів-товарознавців.

Для правильної організації дослідження, досягнення поставленої мети та одержання об'єктивного, компетентного, незалежного висновку розроблено порядок дій експерта-товарознавця під час визначення вартості зброї.

Дослідження споживчих властивостей наданих для дослідження зброї і патронів доцільно розподілити за двома напрямками:

- комплексні товарознавчі та балістичні дослідження (за наявності об'єктів дослідження);
- товарознавчі дослідження (у разі відсутності об'єктів дослідження).

Послідовність проведення комплексних судово-товарознавчих і судово-балістичних експертиз зображено на рис. 1.

Підготовчий етап проводиться спільно експертами-товарознавцями та балістиками. На цьому етапі вивчаються обставини справи, запитання, поставлені перед експертами, здійснюється загальний огляд упаковки об'єктів досліджень та фіксується їх зовнішній вигляд.

Етап балістичних досліджень проводиться самостійно експертами-балістиками. Об'єктами судово-балістичних експертиз є, як правило, стрілецька вогнепальна зброя і конструктивно подібні до неї вироби, зброя промислового виробництва, подібна за зовнішнім виглядом чи окремими конструктивними елементами до вогнепальної зброї, але така, що має інші принципи ураження цілі та (або) джерела енергії (пневматична, газова та

ін.); у тому числі й об'єкти з внесеними саморобним способом конструктивними змінами; боєприпаси вогнепальної стрілецької зброї.

Рис. 1. Етапи проведення комплексного дослідження зброї

Належність об'єкта до вогнепальної зброї визначається за наявністю в нього сукупності таких загальних криміналістичних ознак:

- призначення для ураження цілей на відстані снарядами, що одержують направлений рух завдяки енергії згоряння металевих зарядів, за відсутності прямого господарсько-побутового, виробничого, спеціального призначення;
- придатність для неодноразового ураження цілей.

Призначення для ураження цілей визначається за наявністю в об'єкта сукупності конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, моделі чи зразка вогнепальної зброї.

Придатність для ураження цілей у разі можливого неодноразового використання об'єкта визначається за наявністю:

- конструктивної можливості проведення пострілів із забезпеченням снарядом енергетичних характеристик, достатніх для ураження цілі;
- надійності конструкції: придатності її для неодноразового проведення пострілів без руйнування (ушкодження) конструкції [3].

Конструктивні ознаки матеріальної частини вогнепальної зброї характеризують її цільове призначення, їх можна поділити на основні й додаткові. До основних конструктивних ознак відносять наявність:

- вузла, що складається з камери для розміщення патрона (патронника) чи метального заряду зі снарядом (зарядна камера) і направляючої частини, призначеної для розгону снаряда й надання йому направленої руху;
- пристрою запирання каналу ствола; може бути конструктивно не відокремленим елементом конструкції ствола;
- пристрою запалення метального заряду.

Об'єкти, у яких відсутня хоча б одна з цих ознак, до вогнепальної зброї не належать (рис. 2; 3) [3].

Рис. 2. Автомат конструкції Калашникова зі складним прикладом укорочений «АКС-74У» калібру 5,45х39 мм

Рис. 3. Складові частини автомата конструкції Калашникова зі складним прикладом укороченого «АКС-74У» калібру 5,45х39 мм

До додаткових конструктивних ознак відносять наявність спускового, ударного механізмів, механізму запирання каналу ствола, прицільного пристрою, пристрою для утримання і керування та низки інших механізмів, пристроїв і вузлів, що підвищують ефективність застосування вогнепальної зброї, а також указують на її призначення.

Надійність конструкції об'єкта характеризується можливістю здійснення з нього неодноразових (більше одного) пострілів без руйнування конструкції або її ушкодження, що завадило б подальшому проведенню пострілів [3].

У ході проведення дослідження зброї в обов'язковому порядку здійснюється попередня оцінка конструктивних ознак наданого об'єкта. У разі наявності ознак, характерних для вогнепальної зброї, встановлюється, чи не заряджений об'єкт та чи не перебуває на бойовому взводі пристрій запалення метального заряду.

Виявлення та вивчення ознак, що характеризують конструкцію, стан об'єкта та спосіб його виготовлення, полягає у:

- фіксації зовнішнього вигляду об'єкта;
- визначенні загальних конструктивних, розмірних та вагових характеристик об'єкта, конструктивних і розмірних характеристик його деталей, частин і механізмів (вузлів);
- встановленні калібру, типу, зразка патронів (штатних, саморобних, перероблених) або елементів заряджання, які можуть використовуватися для проведення пострілів із досліджуваного об'єкта;
- встановленні принципу роботи механізмів (вузлів) об'єкта;
- встановленні правильності взаємодії деталей, частин і механізмів (вузлів) об'єкта, їх комплектності та стану (знос, поломки, корозія та ін.);
- виявленні (за їх наявності) та вивченні маркувальних, номерних та інших виробничих й експлуатаційних позначок і клейм;
- визначенні способу виготовлення об'єкта [3].

Визначення способу виготовлення об'єкта здійснюється з огляду на особливості його конструкції, обробки деталей, способів з'єднання деталей і механізмів, матеріалів, використаних для їх виготовлення, а також наявності й змісту маркувальних, номерних та інших виробничих й експлуатаційних позначок і клейм.

Установлені конструктивні ознаки об'єкта порівнюються методом зіставлення з довідковими даними різних зразків вогнепальної зброї та конструктивно подібних до неї виробів, а також зі зразками натурних криміналістичних колекцій зброї. У разі збігу конструктивних ознак об'єкта з ознаками вогнепальної зброї промислового або кустарного виробництва визначається тип, модель (зразок), основні дані виробника (країна, фірма і т. д.) досліджуваного зразка [3].

Отже, отримавши всі необхідні вихідні дані в результаті балістичного дослідження, експерт-товарознавець переходить безпосередньо до визначення ринкової вартості об'єкта дослідження.

Етап товарознавчих досліджень. На цьому етапі вирішується питання оцінки вартості зброї і патронів на підставі врахування попередніх балістичних досліджень: вивчаються товарні характеристики зброї і патронів за результатами балістичних досліджень, визначається відсоток втрати споживчих властивостей зброї і патронів, проводиться маркетингове дослідження з метою визначення ринкової вартості чи неринкових видів вартості зброї і патронів. Основними методичними підходами щодо визначення вартості таких об'єктів є порівняльний і витратний [1].

Загалом процес визначення вартості виробів регламентовано, зокрема Законом України від 12.07.2001 № 2658–III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [5] та Національним стандартом № 1 [9].

Ринкова вартість – вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу [6].

Порівняльний методичний підхід доцільно застосовувати, коли вторинний ринок купівлі-продажу досліджуваного об'єкта досить розвинений та наявна достатня кількість достовірної інформації щодо цін пропозицій на аналогічне / подібне майно; витратний

методичний підхід – коли ринок купівлі-продажу вказаних об'єктів, що були у використанні, суттєво обмежений, аналогів досліджуваного майна на вторинному ринку теж немає, що заперечує можливість застосування порівняльного методичного підходу, проте можливо визначити вартість відтворення (заміщення) об'єкта оцінки аналогічним об'єктом. Однак необхідно зазначити, що результат, отриманий із використанням порівняльного методичного підходу, відображає найбільш вірогідну ціну об'єкта дослідження.

Витратний підхід передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим коригуванням. Основними методами витратного підходу є метод прямого відтворення та метод заміщення. Під час застосування методу прямого відтворення або методу заміщення використовуються вихідні дані про об'єкт оцінки, інформація про відтворення або заміщення об'єкта оцінки чи подібного майна в сучасних цінах або середньостатистичні показники, які узагальнюють умови його відтворення або заміщення в сучасних цінах. Із використанням витратного підходу визначається ринкова вартість майна.

Як свідчать результати експертної практики, під час вирішення питань стосовно оцінки вартості зброї, цей підхід використовується у таких випадках:

- у разі визначення ринкової вартості наданої для дослідження зброї, що була у використанні, модель якої після проведення адекватного маркетингу прийнята такою, що користується попитом та пропонуванням на первинному ринку;
- під час визначення ринкової вартості наданої для дослідження некомплектної зброї, нової чи після використання, модель якої в ході проведення адекватного маркетингу прийнята такою, що користується попитом та пропонуванням на первинному та вторинному ринках і до якої на ринку сформувалися ціни на послуги з відновлювання та ремонту;
- у разі визначення ринкової вартості не наданої для дослідження зброї, що була у використанні, яка після проведення адекватного маркетингу є такою, що користується попитом та пропонуванням на первинному ринку та до якої надані вихідні дані про терміни використання, комплектність та технічний стан.

У ході проведення товарознавчих експертиз із визначення зносу наданих для дослідження об'єктів обов'язково необхідно враховувати результати балістичних досліджень із визначення технічного стану зброї та наявності в неї дефектів із ступенем їх виразності.

Методика вивчення цінового і довідкового матеріалу визначається самим експертом (реальні ціни відомих угод купівлі-продажу, ціни пропозицій (оферт), отримані в результаті письмових чи усних запитів, ціни аукціонів, аналіз бізнес-інформації, порівняння цін у каталогах, калькуляція підприємств-виробників, інформація з інтернет-мережі тощо) [7].

Етап оформлення експертного висновку. На підставі проведених досліджень експертами-товарознавцями та експертами-балістиками формується висновок про встановлену вартість зброї. Варто зазначити, що у випадку, якщо експертами-балістиками встановлено факт переробки зброї зі зміною її функціонального призначення або виготовлення її саморобним (кустарним) способом, надається висновок про неможливість визначення ринкової вартості такої зброї.

Висновки. Отже, об'єктивність та повнота експертного дослідження безпосередньо залежить від досконало проведеного етапу балістичного та товарознавчого дослідження і доступної цінової інформації. Під час здійснення цих видів експертиз експерт повинен чітко дотримуватися алгоритму дослідження даних об'єктів, орієнтуватися у змінах, які вносяться до різних нормативних документів, що стосуються зброї.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальна оцінка майна і майнових прав» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440.
2. Методика визначення вартості майна. Харківський НДІСЕ, 2004 (реєстраційний код 12.1.15, зазначений у реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України).
3. Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2012. 34 с.
4. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металними снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98/paran65> (дата звернення: 27.08.2021).
5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України станом на 03.10.2019 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 27.08.2021).
6. Загальні засади оцінки майна і майнових прав : Національний стандарт № 1, чинний від 2015-04-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (дата звернення: 27.08.2021).
7. Загальний підхід до експертної оцінки машин і устаткування при проведенні судово-товарознавчих експертиз / М. Башкатова, В. Верестун, В. Скороход. К. : Донецький НДІСЕ, 2003. 82 с.

References

1. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho standartu № 1 «Zahalna otsinka maina i mainovykh prav» : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the National Standard № 1 "General assessment of property and property rights" : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 10.09.2003 № 1440 [in Ukrainian].
2. Metodyka vyznachennia vartosti maina [Methods of determining the value of property]. Kharkivskyi NDISE, 2004 (reiestratsiinyi kod 12.1.15, zaznachenyi u reiestri metodyk provedennia sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytii Ukrainy) [in Ukrainian].
3. Hamov, D. Yu. (2012). Metodyka vstanovlennia nalezhnosti obiekta do vohnepalnoi zbroi ta yoho prydatnosti do strilby (provedennia postriliv) [Method of establishing the object's belonging to a firearm and its suitability for firing (shooting)]. K. : DNDEKTS MVS Ukrainy. 34 s. [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Instruktсии pro poriadok vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia ta vykorystannia vohnepalnoi, pnevmatychnoi, kholodnoi i okholoshchenoi zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhennykh humovymy chy analohichnymy za svoimy vlastyvostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta patroniv do nykh, a takozh boieprypasiv do zbroi, osnovnykh chastyn zbroi ta vybukhovyykh materialiv [On approval of the Instruction on the procedure for manufacture, purchase, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, melee and melee weapons, devices of domestic production for firing cartridges equipped with rubber or similar non-lethal metal projectiles, and cartridges to them, as well as ammunition for weapons, main parts of weapons and explosives] : nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 21.08.1998 r. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98/paran65> (data zvernennia: 27.08.2021) [in Ukrainian].
5. Pro otsinku maina, mainovykh prav ta profesiinu otsinochnu diialnist v Ukraini : Zakon Ukrainy stanom na 03.10.2019 r. [On property valuation, property rights and professional valuation activities in Ukraine : Law of Ukraine as of October 3, 2019]. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (data zvernennia: 27.08.2021) [in Ukrainian].
6. Zahalni zasady otsinky maina i mainovykh prav : Natsionalnyi standart № 1, chynnyi vid 2015-04-15 [General principles of property valuation and property rights : National Standard № 1 from 2015-04-15]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (data zvernennia: 27.08.2021) [in Ukrainian].
7. Zahalnyi pidkhid do ekspertnoi otsinky mashyn i ustatkuvannia pry provedenni sudovo-tovarovnavchykh ekspertyz [The general approach to an expert assessment of cars and the equipment at carrying out forensic commodity examinations] / M. Bashkatova, V. Verestun, V. Skorokhod. K. : Donetskyi NDISE, 2003. 82 s. [in Ukrainian].

Komisarova Angela,

Senior judicial expert to the sector
of commodity expert and gemology researches
(Rivne Scientific Research Forensic Center, MIA of Ukraine, Rivne)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9378-7812>

Pechorin Pavlo,

Manager to the sector of researches of weapon
of department of criminalistics types of researches
(Rivne Scientific Research Forensic Center, MIA of Ukraine, Rivne)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7191-9255>

FEATURES OF DETERMINATION OF COST OF RIFLE SHOOTING-IRON

The article is devoted to the study of the issues of conducting a complex forensic commodity and forensic ballistic examination of small arms firearms of the range of specialized retail trade network. Attention is paid to the importance of providing a judicial opinion on a comprehensive investigation to determine the amount of damage caused by the crime, which will be used by pre-trial and judicial investigation authorities as a source of evidence in criminal, civil, commercial and administrative cases. The problem faced by commodity experts in the study of firearms and determining their value has been studied. Features of research of these objects are considered, the stages and sequence of complex research of the weapon are schematically represented. In particular, the ballistic stage of the study is described in detail. Forensic signs of belonging of the object to the firearm, constructive signs and the signs characterizing a condition of object and a way of its manufacturing that allows to reveal separate individual signs of the small arms and to carry out its exact identification are resulted. The problematic issues of ballistic research of firearms are illustrated by practical examples. The algorithm of carrying out of a stage of forensic research on an estimation of consumer properties of the weapon is stated; the expediency of using certain methodological approaches and methods of establishing the market value of weapons generally accepted in forensic science has been determined. The expediency of applying costly and comparative methodological approaches during the commodity research stage to determine the value of research objects is substantiated. Describes the feasibility of using a comparative methodological approach, when the secondary market for the sale of the object under study is quite developed and there is sufficient reliable information on the prices of offers for similar property; costly methodological approach - when the market of purchase and sale of these objects in use is significantly limited, there are no analogues of the investigated property in the secondary market, which denies the possibility of applying a comparative methodological approach, but it is possible to determine the cost of reproduction (replacement) estimates by a similar object.

Key words: shooting-iron; commodity expert research; market value.

Надіслано до редколегії 27.09.2021

Рекомендовано до публікації 04.10.2021